

Monitor Kennisoverdracht Tweede Wereldoorlog op jongeren

Eindrapport

11 september 2025

*Afbeelding afkomstig uit Zeeuws Archief, Albums Schouwen-Duiveland, nr A-13237.
Te raadplegen via oorlogsbronnen.nl

Inhoud

Inleiding

Voor u ligt een rapportage van de monitor van het aanbod van activiteiten en materialen gericht op kennisoverdracht over de Tweede Wereldoorlog. Het gaat hierbij om materiaal dat zich richt op kinderen en jongeren (t/m 24 jaar). Dit omvat veel verschillende soorten activiteiten en materialen, zoals lespakketten, rondleidingen in een museum en gastlessen (zie p. 27 voor een overzicht). We onderzoeken het aanbod dat aanvullend (of plaatsvervangend) op de bestaande schoollesmethodes wordt aangeboden.

De monitor wordt uitgevoerd in opdracht van WO2Net.

Het doel van deze monitor is inzicht krijgen in het beschikbare materiaal en het gebruik en bereik daarvan. Door de monitor hoopt WO2Net tevens meer inzicht te krijgen in eventuele witte vlekken in het aanbod. De monitor heeft geen betrekking op de kwaliteit van het educatieve materiaal, maar is een inventarisatie van het aanbod en de instellingen die het aanbieden.

Deze monitor is een nulmeting. WO2Net heeft de intentie de monitor in de toekomst te herhalen, zodat ontwikkelingen over tijd in kaart kunnen worden gebracht.

Leeswijzer

In hoofdstuk één vindt u een introductie. Dit bestaat uit een inleiding en de aanleiding van het onderzoek, waarna een onderzoeksverantwoording volgt.

In het tweede hoofdstuk worden de instellingen beschreven die op de vragenlijst hebben gereageerd. Zo wordt onder meer beschreven welk type instellingen er zijn en wat voor ontwikkelingen bij de instellingen spelen.

Hoofdstuk drie laat karakteristieken van de opgegeven materialen zien. Achtereenvolgend worden vorm, doelgroep, ontwikkelproces, bereik, gebruik, thema's en gewenste effecten van de materialen behandeld.

Tot slot staan in de bijlage een overzicht van aangeschreven instellingen en de vragenlijst.

Inhoudstabel

1. Introductie
2. Beschrijving instellingen
3. Beschrijving educatieve materialen
4. Bijlagen

Onderzoeks- 1. verantwoording

66 instellingen hebben gereageerd, zij hebben 143 activiteiten en materialen opgegeven

Onderzoeksverantwoording

Een enquête vormt de basis van de monitor. De vragenlijst van de enquête is opgesteld door KWINK groep en WO2Net. De vragenlijst is voorgelegd aan een expertgroep. Nadien is een conceptversie van de vragenlijst op begrijpelijkheid getoetst bij twee instellingen. Na deze stap is de vragenlijst definitief vastgesteld. De vragenlijst is te vinden in Bijlage 1.

Deze enquête is uitgestuurd naar 205 instellingen die activiteiten of materialen aanbieden gericht op kennisoverdracht over de Tweede Wereldoorlog op kinderen en jongeren. De lijst met geadresseerden is opgesteld door WO2Net. WO2Net heeft de expertgroep gevraagd om de volledigheid van deze lijst te toetsen en aanvullingen te doen. De lijst met instellingen die gereageerd hebben is te vinden in Bijlage 2.

Op 13 mei is de enquête verstuurd. Op 28 mei is een reminder verstuurd. In de periode 9 – 13 juni is telefonisch contact gezocht met alle aangeschrevenen.

Zoals beschreven zijn 205 instellingen aangeschreven. **66 instellingen (32%) hebben de enquête ingevuld. Deze 66 instellingen hebben 143 activiteiten en materialen opgegeven.**

We zien een grote diversiteit in het type instellingen dat heeft gereageerd. Deze verhouding van type instellingen dat op de vragenlijst heeft gereageerd komt in grote mate overeen met de verhouding van de totaal aangeschreven instellingen. Een overzicht hiervan is te vinden op pagina 6. We zien dus geen witte vlekken in het type instellingen dat gereageerd heeft. Dit komt de representativiteit van de uitkomsten van dit rapport ten goede.

Tegelijkertijd merken we op dat het onzeker is in hoeverre de opgegeven materialen door de instellingen representatief zijn voor het gehele aanbod van materiaal gericht op kennisoverdracht over de Tweede Wereldoorlog. De monitor geeft een beeld van de instellingen die gereageerd hebben op deze monitor, maar men dient voorzichtig te zijn met het vertalen van de uitkomsten naar het gehele aanbod van materiaal gericht op kennisoverdracht over de Tweede Wereldoorlog.

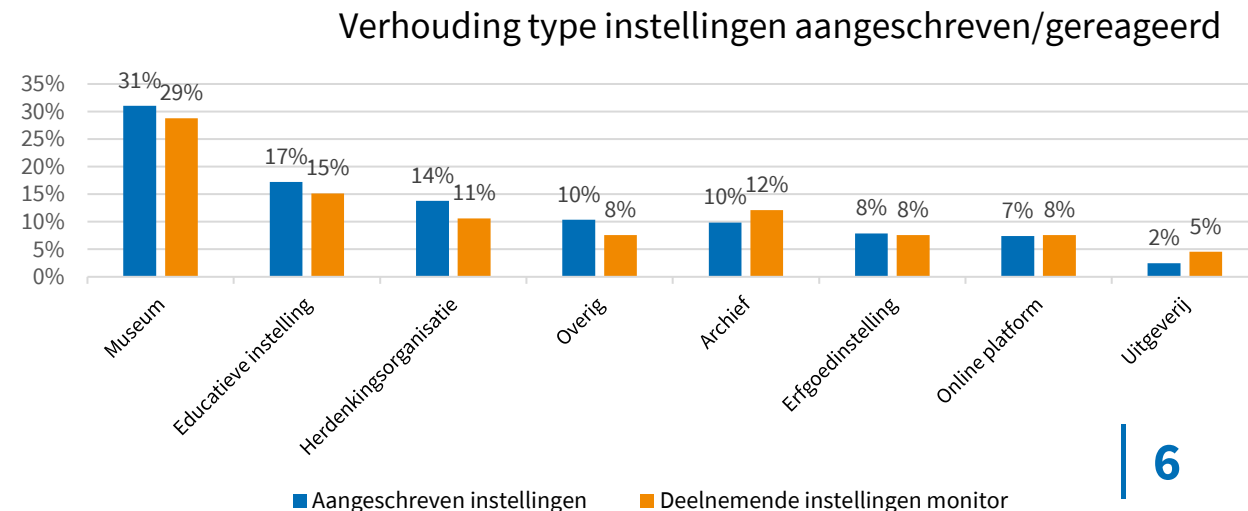
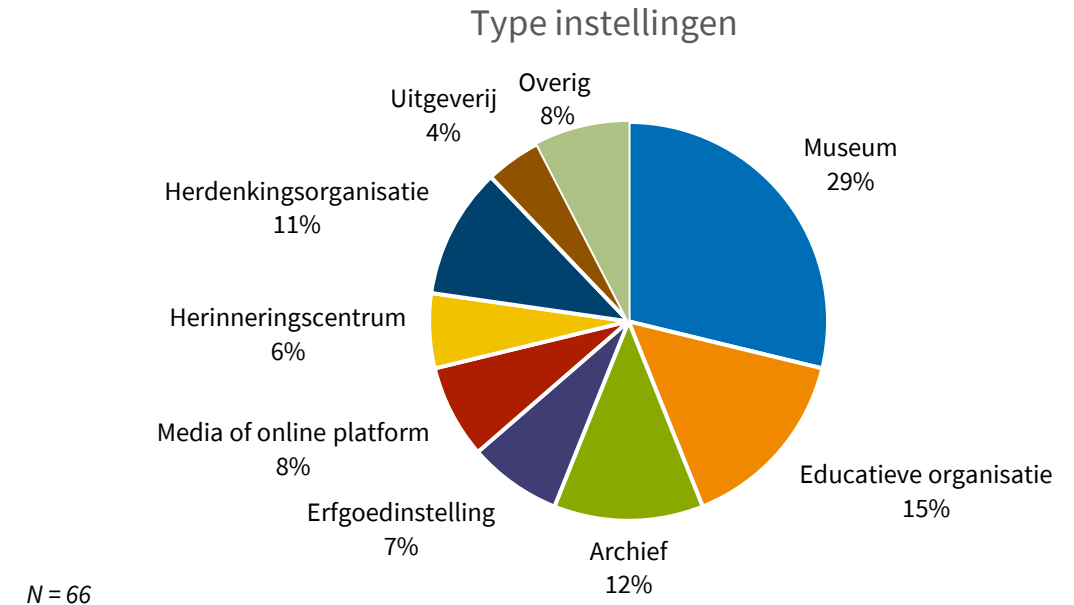
Beschrijving

2. instellingen

Inzicht in de typen instellingen, de geografische spreiding, de bezoekersaantallen, de doelgroepen, het bereik, en het gebruik van nieuwe thema's en doelgroepen.

Er is een grote diversiteit aan type instellingen

- Het grootste deel van de deelnemers aan deze monitor typeert zich als een museum (29%).
- Daarnaast is er sprake van een grote diversiteit aan andere typeringen. Kennisoverdracht over de Tweede wereldoorlog blijft niet beperkt tot musea, maar ook educatieve organisaties, archieven, erfgoedinstellingen en herinneringsorganisaties spelen een belangrijke rol.
- We hebben een deel van de deelnemende instellingen gecategoriseerd als 'overig' (8%). Dit betreft organisaties die niet passen in een van opgegeven categorieën. Dit gaat over bijvoorbeeld over een instelling die zich typeert als historische kring.
- In de onderste grafiek is de verhouding te zien van het type instelling dat is aangeschreven (zie blauw). Deze komt sterk overeen met het type instellingen dat heeft gereageerd (zie oranje). Dit komt de representativiteit van de antwoorden ten goede.

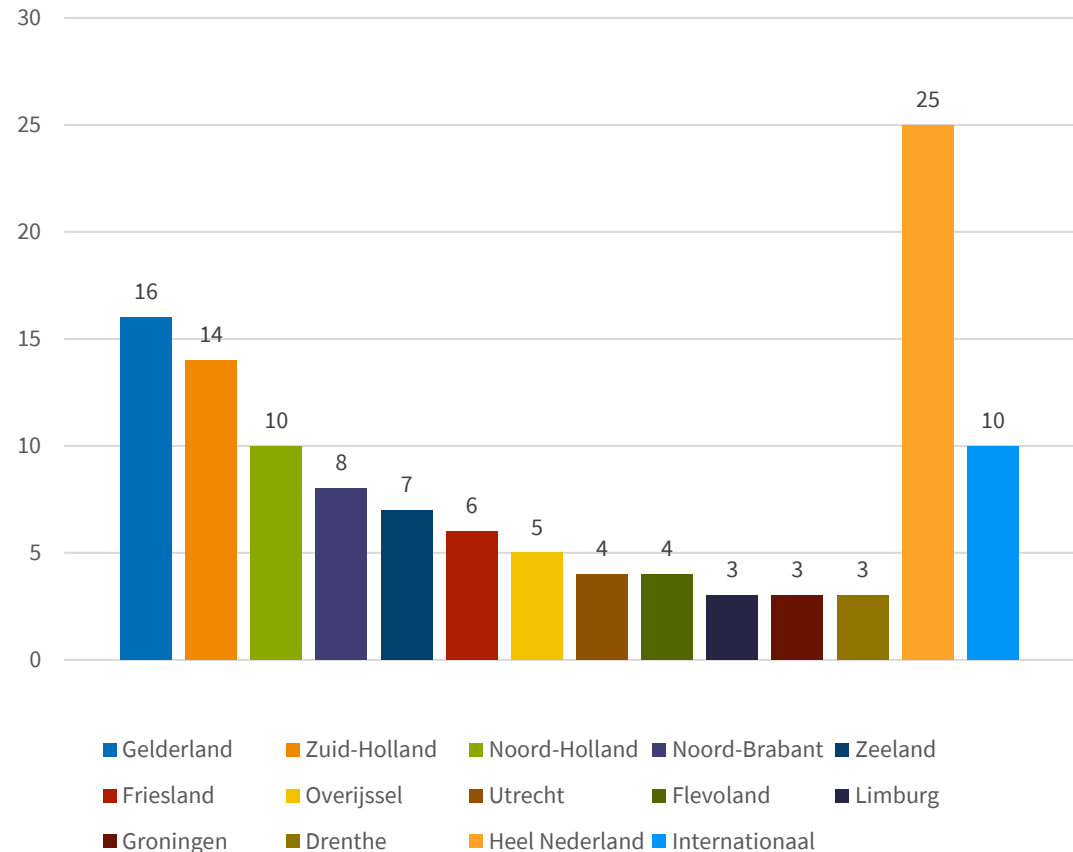

Veel instellingen (38%) zijn actief in heel Nederland; de meeste instellingen zijn actief in de provincie Gelderland

Aan elk van de instellingen is gevraagd in welke provincie de instelling actief is. De instellingen konden meer dan één antwoord geven.

- 38% van de instellingen geeft aan in heel Nederland actief te zijn.
- Instellingen geven het vaakst aan actief te zijn in de provincies Gelderland (16) en Zuid-Holland (14).
- In Limburg, Groningen en Drenthe zijn het kleinste aantal instellingen (3) actief.
- 45% van de instellingen geeft aan in meerdere provincies, heel Nederland en/of internationaal actief te zijn. Een deel van de instellingen is hoofdzakelijk online actief en richt zich daarmee niet op één specifiek gebied.
- De rest van de instellingen (55%) geeft aan in één provincie actief te zijn. In deze monitor is niet gevraagd of deze instellingen materiaal aanbieden dat lokaal georiënteerd is. Dit zou mogelijk kunnen worden uitgevraagd in een volgende uitvoering van deze monitor.

Geografische spreiding instellingen

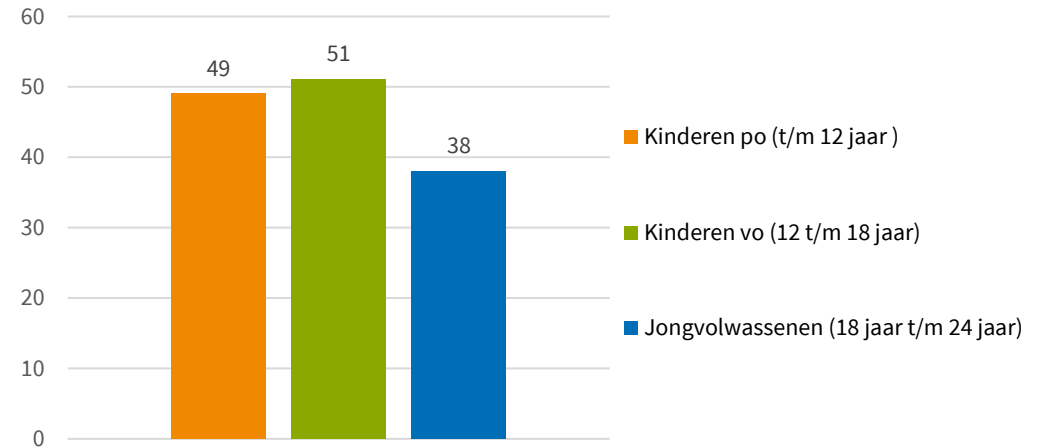

N = 66

Bijna alle instellingen (82%) richten zich op meer dan één doelgroep

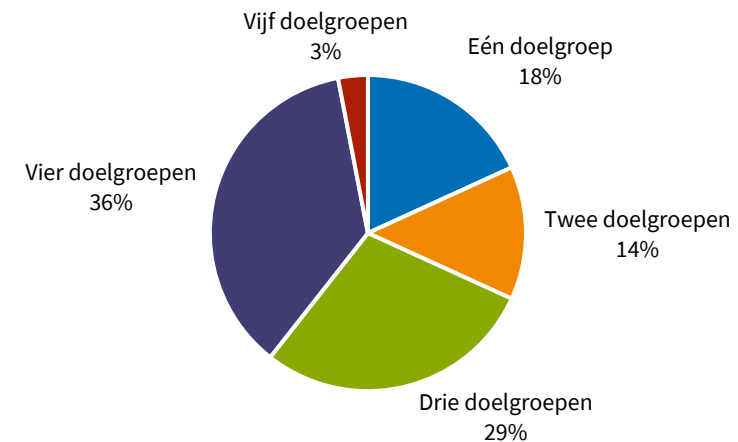
- De meest genoemde doelgroepen van de instellingen zijn:
 - kinderen in het primair onderwijs - po (t/m 12 jaar)
 - kinderen in het voortgezet onderwijs - vo (12 t/m 18 jaar)
 - jongvolwassenen (18 t/m 24 jaar).
- Instellingen geven aan zich meer te richten op het basis- en voortgezet onderwijs dan op jongvolwassenen.
- Het grootste deel van de instellingen geeft aan zich op meerdere doelgroepen te richten (82%). Slechts twaalf instellingen geven aan zich uitsluitend op één van deze categorieën te richten. Jongvolwassenen (18 t/m 24 jaar) worden door geen van de instellingen als enige doelgroep genoemd.
- Deze monitor richt zich op het aanbod voor kinderen en jongeren. Tegelijkertijd geeft 68% van de instellingen aan zich óók op volwassenen te richten.

Doelgroep op instellingsniveau

N = 66

Aantal doelgroepen op instellingsniveau

N = 66

Instellingen verschillen sterk in schaal en bereik

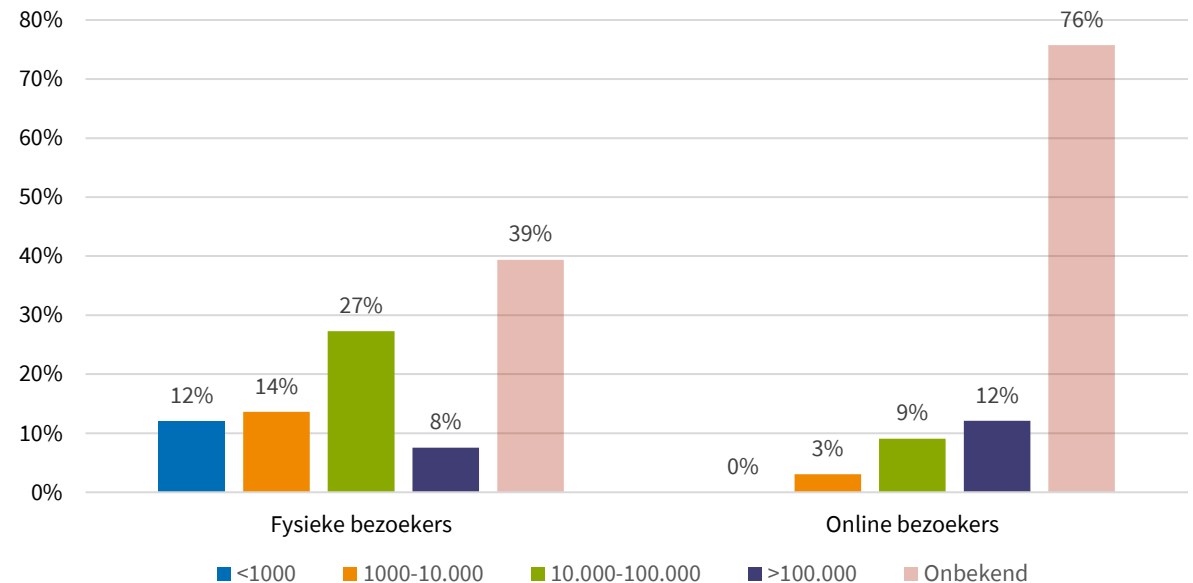
Bij 40 instellingen (61%) is bekend hoeveel **fysieke bezoekers** zij ontvangen. De overige groep (39%) heeft geen fysieke bezoekers (zoals een online leeromgeving) of heeft geen zicht op het aantal fysieke bezoekers.

- De aantallen fysieke bezoekers lopen sterk uiteen. De gerapporteerde aantallen variëren van minder dan 1.000 bezoekers per jaar tot meer dan 1 miljoen bezoekers.
- Veruit de grootste groep instellingen ontvangt jaarlijks 10.000 tot 100.000 fysieke bezoekers (27%).

Het aantal instellingen dat zicht heeft op het aantal jaarlijkse **online bezoekers** ligt beduidend lager; slechts 16 instellingen (24%) geven een concreet aantal op. Dat betekent dat ruim drie kwart van de instellingen geen zicht heeft op het aantal online bezoekers.

- Iedere instelling die zicht heeft op het aantal online bezoekers heeft meer dan 1.000 online bezoekers per jaar.
- Ook bij online bezoekers is sprake van grote verschillen: het aantal varieert van enkele duizenden tot pieken van meer dan een miljoen bezoekers bij enkele grotere platformen, zoals Schooltv.nl.

Aantal bezoekers op instellingsniveau (fysiek en online)

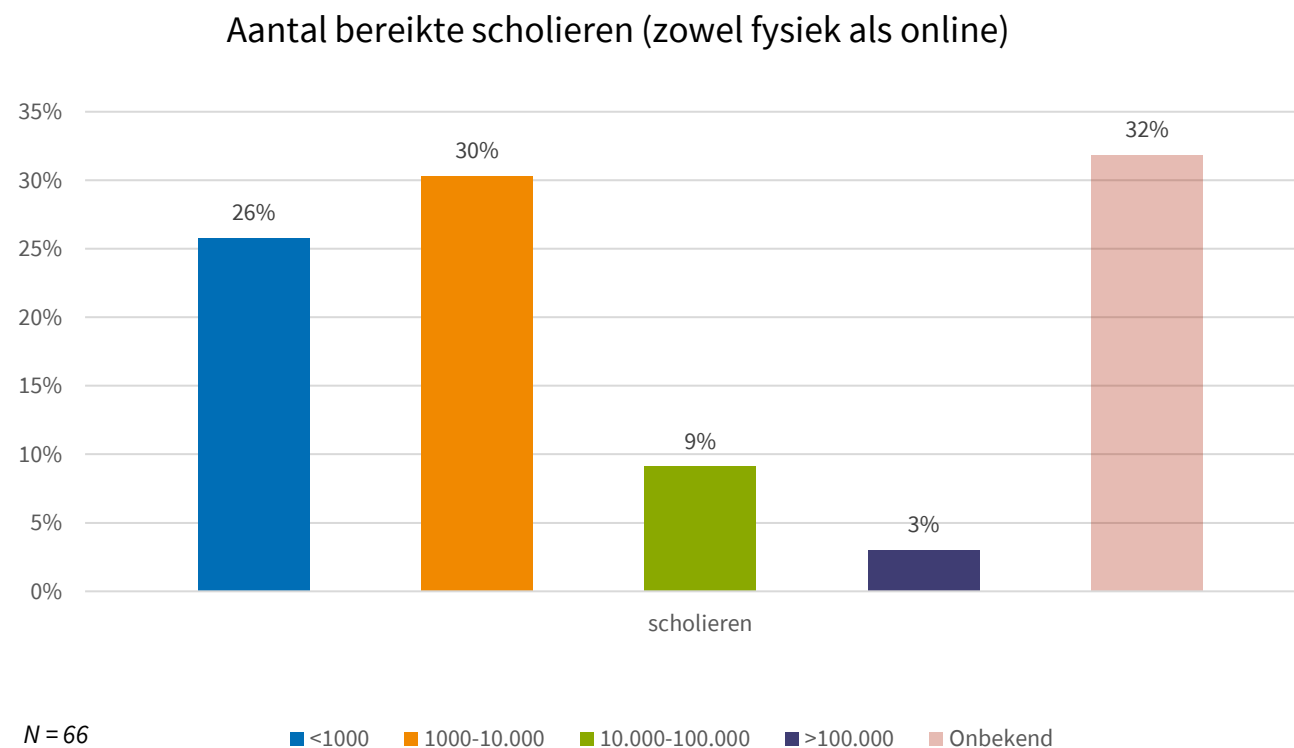

N = 66

68% van de instellingen heeft zicht op het aantal scholieren dat zij per jaar bereiken (online/fysiek)

45 instellingen (68%) geven aan zicht te hebben op het aantal **scholieren** dat hen (fysiek of online) bezoekt.

- Het grootste deel van de instellingen dat zicht heeft op het aantal scholieren, ontvangt jaarlijks minder dan 10.000 scholieren (56%).
- Verschillende instellingen geven aan enkel een grove schatting te kunnen doen van het aantal fysiek bereikte scholieren en dat het aantal scholieren dat zij online bereiken onbekend is.

42% van de instellingen geeft aan zich de laatste vijf jaar te richten op nieuwe thema's en doelgroepen

42% van de instellingen geeft aan zich in de afgelopen vijf jaar te hebben gericht op **nieuwe thema's**. De nieuwe thema's die het vaakst worden genoemd zijn de verbinding van WO2 met de actualiteit (5), burgerschap en democratie (4) en een verbreding van de historische focus (3).

Nieuw thema*	Aantal keer genoemd
Verbinding WO2 met actualiteit	5
Burgerschap en democratie (bijv. perspectief van de burger in oorlogstijd)	4
Uitbreiding van historische focus (bijv. op geschiedenis van gehele koninkrijk der Nederlanden tijdens WO2)	3

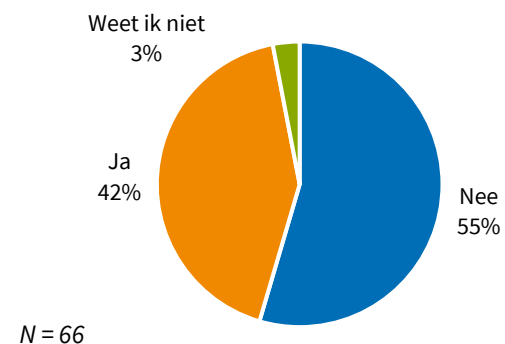
Instelling heeft zich in de afgelopen vijf jaar gericht op nieuw thema

Voor **nieuwe doelgroepen** geldt ook dat 42% van de instellingen aangeeft zich in de afgelopen vijf jaar te hebben gericht op een nieuwe doelgroep. Bij de nieuwe doelgroepen wordt het MBO het meest genoemd (10), gevolgd door het VO (7), jongeren of scholen in het algemeen (5) en nieuwe Nederlanders (3).

Nieuwe doelgroep**	Aantal keer genoemd
MBO	10
VO	7
Jongeren of scholen in zijn algemeenheid	5
Nieuwe Nederlanders	3

Instelling heeft zich in de afgelopen vijf jaar gericht op nieuwe doelgroep

*In deze tabel hebben we een categorisering gemaakt van de gegeven antwoorden. We hebben geen nieuwe thema's opgenomen die één keer zijn genoemd, zoals: evacuatie, Four Freedoms, online onderwijs, vervolging van Sinti en Roma, woninggeschiedenis.

** In deze tabel hebben we een categorisering gemaakt van de gegeven antwoorden. We hebben geen nieuwe doelgroepen opgenomen die één keer zijn genoemd, zoals: overzeese gebieden, speciaal onderwijs, online bezoekers, geüniformeerden in opleiding, docenten, gezinnen, Internationale schakelklas, vriendengroepen.

Beschrijving

3. educatieve materialen

Vorm, doelgroep en bereik, ontwikkeling en evaluatie, gebruik van het materiaal, inzet van innovatieve componenten, thema's en gewenste effecten

Het merendeel (79%) van het aanbod is fysiek of een combinatie van fysiek en online.

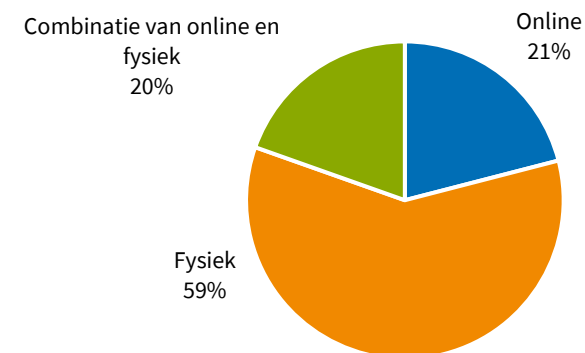
- Bijna de helft van de opgegeven materialen is een bezoek aan museum of erfgoedsite.
- Andere veel genoemde vormen van materialen zijn digitale lespakketten (40 keer), educatieve rondleidingen (37 keer), gastlessen (25 keer) en fysieke lespakketten (24 keer).
- In totaal zijn er 47 verschillende vormen geregistreerd. Voor 30 materialen is de antwoordmogelijkheid 'anders' gebruikt en een specifieke vorm is beschreven. Dit betreft onder andere workshops, ontmoetingen met ooggetuigen, filmselecties en artikelen. Deze materialen zijn geclusterd onder de categorie 'overig'.
- Instellingen geven bij slechts 32% van de materialen aan dat het met één van de opgegeven vormen kan worden aangemerkt. Materialen worden vaak aangeduid met 2 vormen (29%), 3 vormen (17%), 4 vormen, 14% of zelfs met vijf of meer vormen (8%). Op de volgende slide hebben we hier een aantal voorbeelden van opgenomen.
- Meer dan de helft van de aangeleverde materialen (59%) wordt fysiek aangeboden. 21% van de materialen is volledig online en 20% betreft een combinatie van online en fysiek materiaal.

Vorm van het materiaal

N = 143

Verdeling online/fysiek/hybride

N = 143

Voorbeelden van materialen die zijn aangegeven als combinatie van meerdere vormen

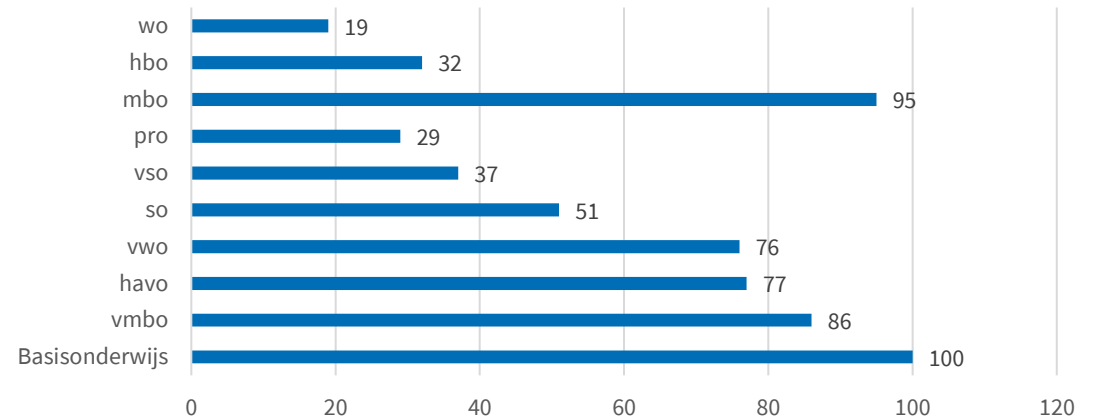
We constateren dat instellingen vaak aangeven dat het materiaal bestaat uit een **combinatie van meerdere vormen**. Hieronder geven we hier een aantal voorbeelden van:

- Voor vrijwel alle speurtochten door musea wordt niet alleen ‘Speurtocht bij een tentoonstelling of erfgoedsite’ aangevinkt, maar ook: ‘Bezoek aan museum of erfgoedsite (in schoolverband)’
- Het Nationaal Archief geeft een materiaal op waarbij kinderen met een tablet door het Nationaal Archief gaan. Zij geven de volgende vormen op: ‘bezoek aan museum of erfgoedsite (in schoolverband); educatief spel; educatieve app; Experience; Museumles (evt. onder begeleiding);’
- De Stichting In mijn Buurt biedt een materiaal aan, ‘Leren door ontmoeting’, waarbij leerlingen door ontmoeting met ouders uit hun buurt leren over de geschiedenis van de Tweede wereldoorlog in Nederland en de overzeese landsdelen. Dit materiaal is aangeduid als: ‘gastles, bezoek aan museum of erfgoedsite (in schoolverband), educatieve rondleiding, ontmoeting met ooggetuigen, en als doorvertellen van de verhalen bij herdenkingen’.
- Het Corrie ten Boom Huis biedt een materiaal aan dat ‘Corrie4 kids/tieners/studenten’ heet en typeert dit als: ‘speurtocht bij een tentoonstelling of erfgoedsite, museumles (evt. onder begeleiding), interactieve website, gastles, fysiek (gedrukt) lespakket voor op school of op locatie, experience, educatieve rondleiding, educatieve podcast, educatief spel, digitaal lespakket voor op school of op locatie (incl. LessonUp) en als bezoek aan museum of erfgoedsite (in schoolverband)’.

De meeste materialen richten zich op basisonderwijs en mbo

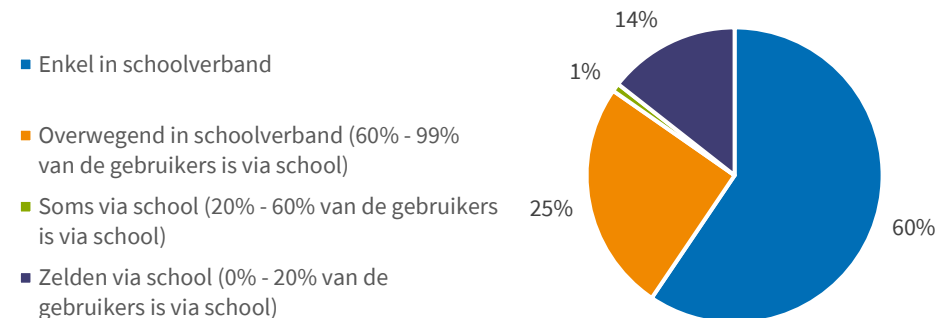
- De meeste materialen richten zich op het basisonderwijs (70%) en op het mbo (66%).
- Vrijwel alle materialen richten zich op meerdere opleidingsniveaus, bijvoorbeeld zowel op mbo als op vmbo.
 - 7 materialen richten zich op één specifiek opleidingsniveau; bij alle 7 is dit vmbo of mbo.
- Daarnaast richten veel materialen zich meerdere typen onderwijs, zoals zowel op basis- als voortgezet onderwijs of zowel voortgezet- als middelbaar en hoger onderwijs.
 - 37 materialen alleen gericht op basisonderwijs.
 - 11 materialen alleen op het voortgezet onderwijs (vmbo, havo, vwo en/of vso).
 - 7 materialen alleen op middelbaar en hoger onderwijs (mbo, hbo en/of wo).
- Er zijn geen materialen die zich enkel op (voortgezet) speciaal onderwijs richten.
- De overgrote meerderheid van de materialen wordt enkel of overwegend (in meer dan 60% van de gevallen) gebruikt in schoolverband.
- Voor 32 materialen hebben instellingen geen zicht op het feit of het wel/niet in schoolverband wordt gebruikt.

Aantal materialen dat zich richt op de volgende onderwijsniveaus

N = 143

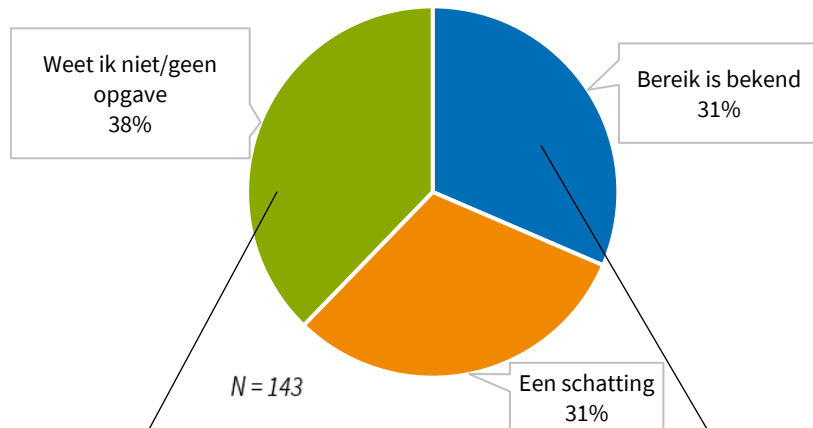
Gebruik van materiaal is wel/niet in schoolverband

N = 111

Bij 62% van de materialen geeft de instelling aan het bereik onder kinderen/jongeren te weten of in te kunnen schatten; de helft van deze materialen bereikt 500 kinderen/jongeren of minder per jaar

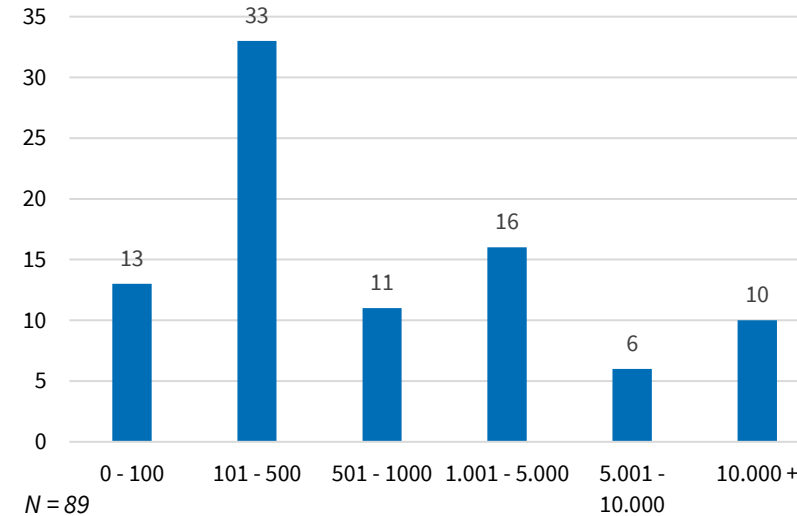
Bereik van materialen

Vooraf museumbezoek en (digitale) lespakketten hebben geen zicht op bereik onder kinderen/jongeren.

Het aantal schattingen is groot; ook bij materialen die aangeven het bereik precies te weten blijkt uit het antwoord dat het vaak om een schatting gaat.

Jaarlijks bereik van kinderen/jongeren

Relatief veel materialen hebben een jaarlijks bereik tot 500 kinderen/jongeren (46). Veel materialen die zowel tussen de 0 - 100 als 101 - 500 kinderen/jongeren bereiken zijn een bezoek aan museum of rondleiding.

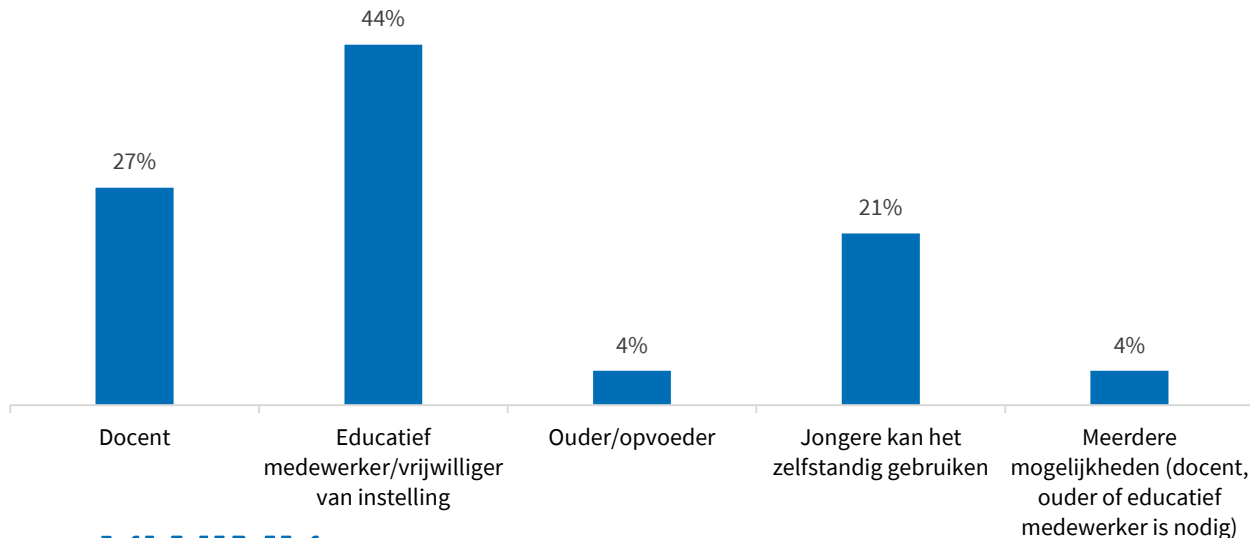
De categorie 501 - 1.000 bestaat vooral uit fysieke materialen. De categorie 5.001 - 10.000 bestaat juist voornamelijk uit een combinatie van online en fysiek, zoals Kiezen in de oorlog (Van Tricht Uitgeverij) of Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië en de onafhankelijkheidsstrijd 1942-1949 (educatievoormalignederlandsindie.nl)

De grootste categorie (10.000+) bestaat **veelal uit lespakketten**. Grote verscheidenheid qua bereik - de materialen met het grootste bereik zijn: schooltv.nl (Schooltv, 800.000), 4en5mei Denkboek (Nationaal comité 4/5 mei, 255.000) en Vensterlessen WO2 en Anne Frank (CanonvanNederland, 100.000)

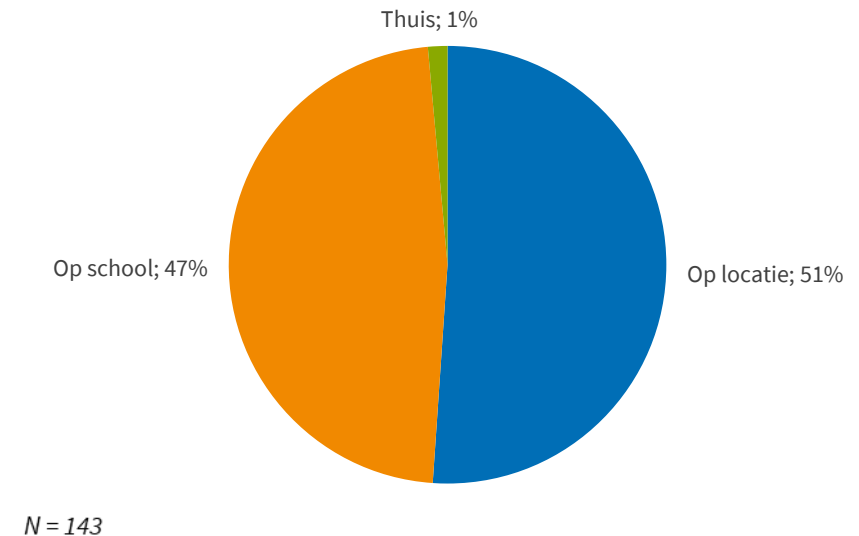
Bij 79% de opgegeven materialen is bij gebruik begeleiding nodig van een docent, een educatief medewerker of een ouder/opvoeder

- Een (kleine) groep materialen (21%) is zelfstandig door kinderen/jongeren te gebruiken, **voor het grootste deel is begeleiding van een docent, een educatief medewerker of een ouder/opvoeder nodig.**
- Het materiaal dat door kinderen/jongeren zelfstandig gebruikt kan worden is divers: o.a. bezoek aan museum, interactieve website en educatieve film.
- Het aantal materialen dat op locatie (van de instelling of elders) wordt gebruikt (51%) is ongeveer even groot als het aantal materialen dat op school wordt gebruikt (47%).
- Er zijn relatief heel weinig materialen die enkel thuis worden gebruikt.

Begeleiding bij gebruik van het materiaal

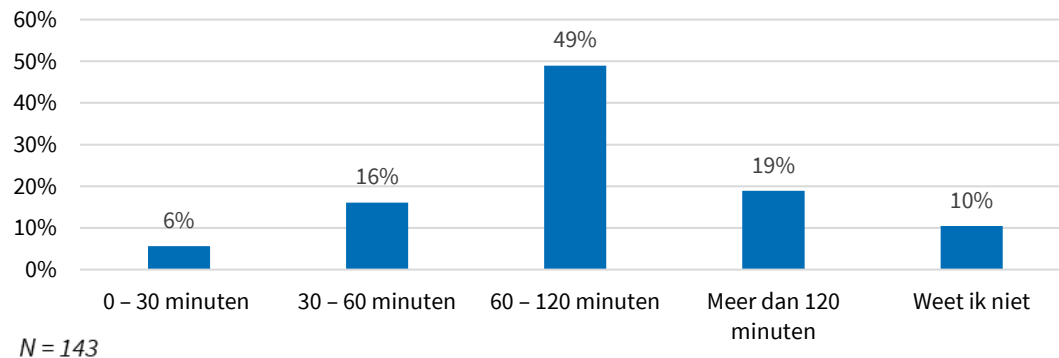
Waar wordt gebruik gemaakt van het materiaal?

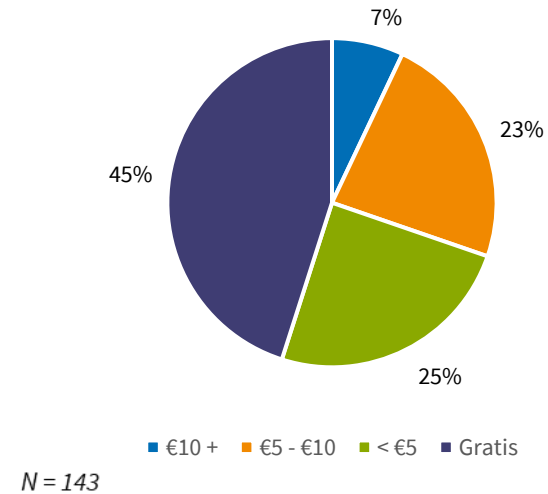
De meeste materialen (49%) zijn bedoeld voor een tijdbesteding van 1-2 uur; 45% van het aangeboden materiaal is gratis.

- 22% van de materialen heeft een tijdsbestek van maximaal een uur. De overige materialen kosten meer tijd.
- Ongeveer de helft van de materialen (49%) biedt kinderen en jongeren een leerervaring van één tot twee uur.
- Materialen waar kinderen/jongeren langer dan 2 uur mee bezig zijn, zijn vaak een combinatie van museumbezoek en een lesopdracht.
 - Voorbeelden zijn het Educatief programma vervolging Sinti en Roma (Kamp Westerbork) of Sallo's ontsnapping (Aaltense Synagoge/Nationaal onderduikmuseum)

Tijdsbesteding materialen

Kosten van gebruik van materialen

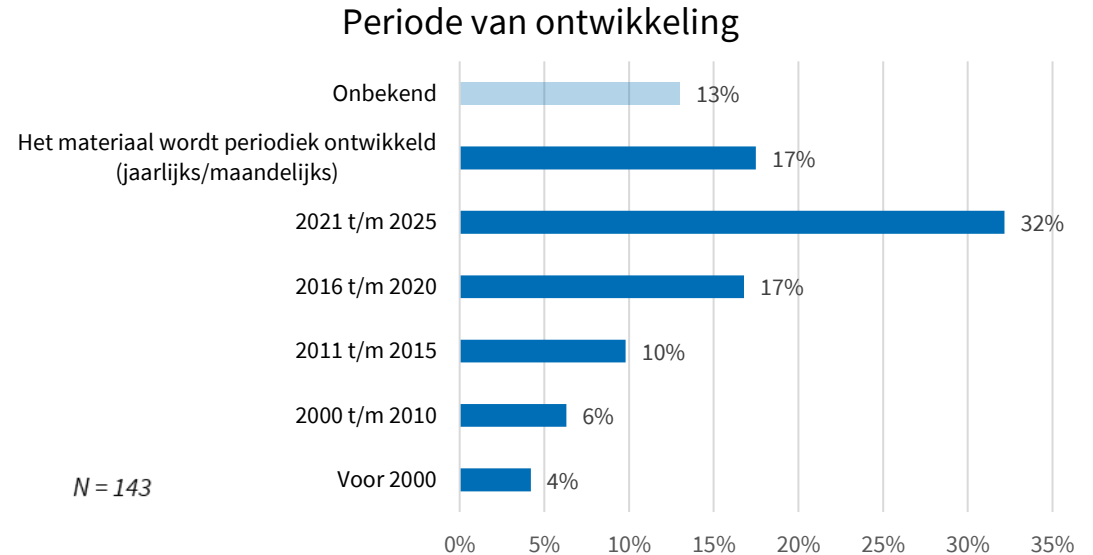

- 45% van het aangeboden materiaal is gratis.
- 30% van het aangeboden materiaal kost meer dan 5 euro p.p.
- Materialen die meer dan 10 euro p.p. kosten zijn vooral museumbezoeken met rondleiding en gastlessen.

De meeste opgegeven materialen zijn binnen de eigen organisatie ontwikkeld en in de afgelopen vijf jaar

Periode van ontwikkeling

- De meeste materialen zijn ontwikkeld in de afgelopen vijf jaar (32%).
- Bij 17% van de materialen geven instellingen aan dat het materiaal periodiek (jaarlijks/maandelijks) ontwikkeld wordt. Een voorbeeld hiervan is een tentoonstelling die jaarlijks wordt vernieuwd.
- 20% van de materialen is ouder dan 10 jaar.

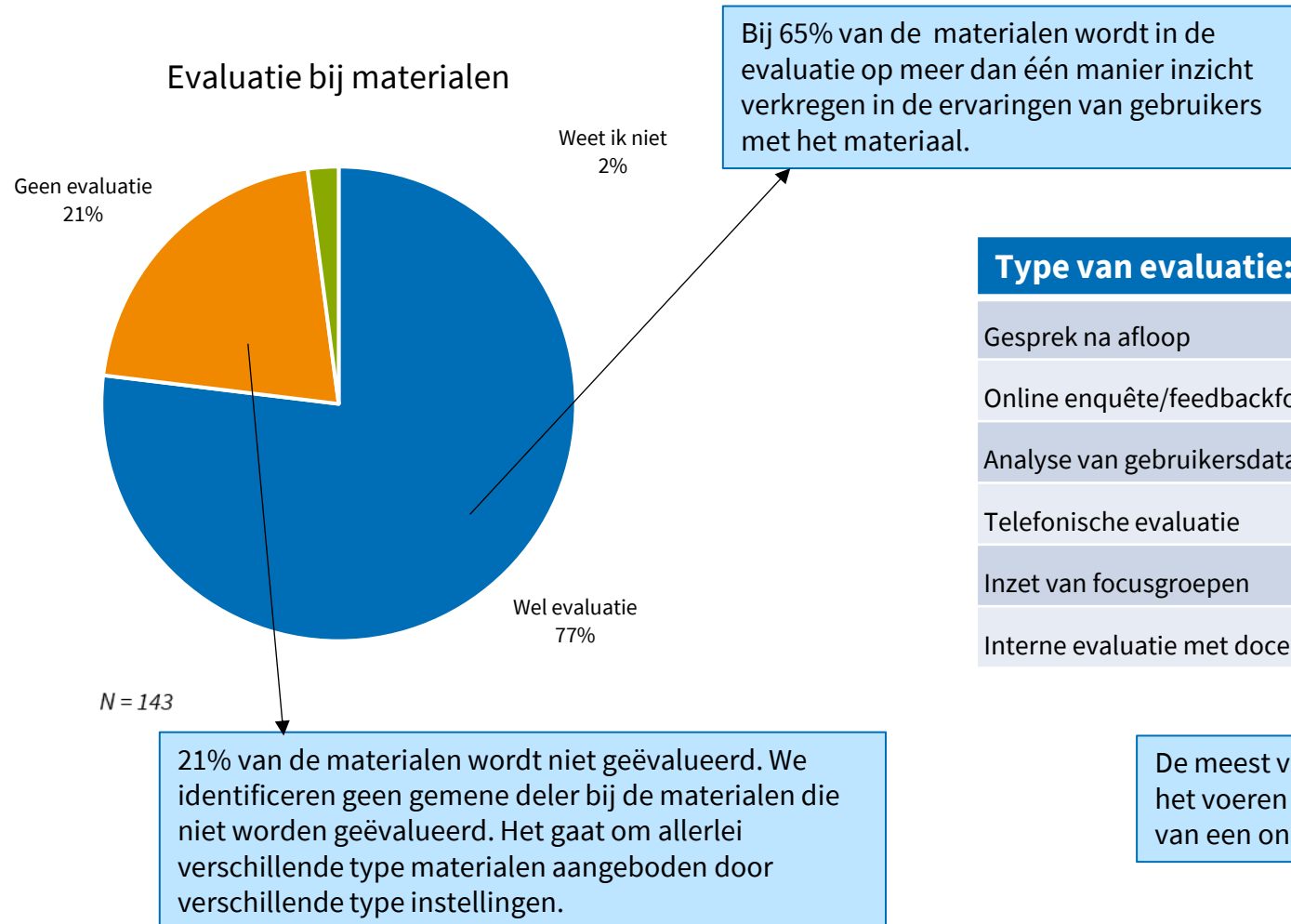

Wijze van ontwikkeling

- Twee derde van de materialen (67%) wordt ontwikkeld binnen de eigen organisatie, eventueel met behulp van docenten, educatie-experts, en/of andere ondersteuning.
- 5% procent van de materialen is ontwikkeld in co-creatie met de gebruikers.

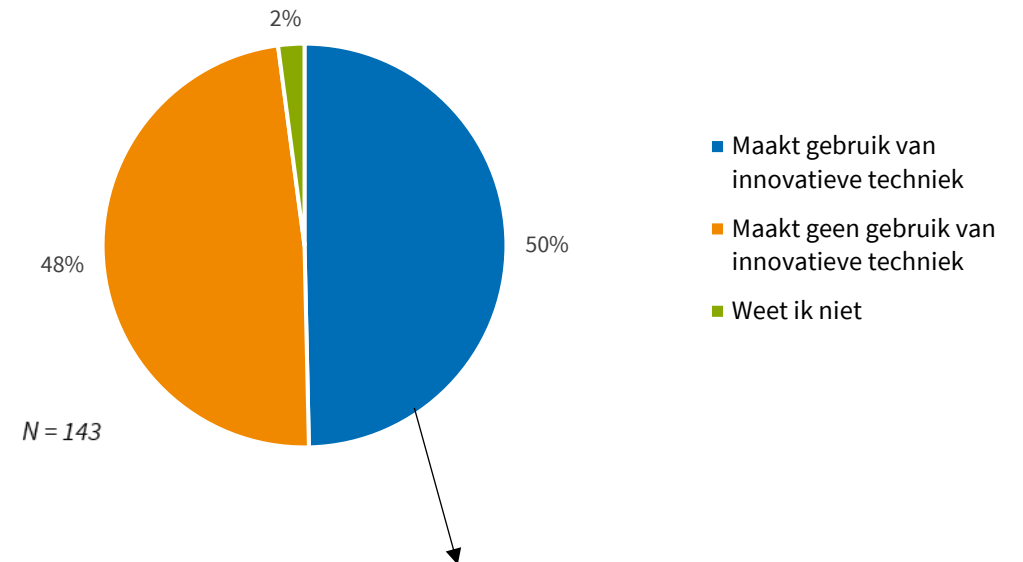
Het merendeel van de materialen (77%) wordt geëvalueerd

De helft van de materialen maakt gebruik van een innovatief component; bijna allemaal video of audio

- De helft van de materialen maakt gebruik van minimaal één van de uitgevraagde innovatieve technieken. Er is gevraagd naar:
 - AI en chatbots
 - Gamification of serious games
 - Video of audio (incl. podcasts)
 - Virtual Reality (VR), Augmented Reality (AR) of Mixed Reality (MR)
- Van de materialen waar wel van deze technieken gebruik wordt gemaakt, wordt in bijna ieder materiaal gebruik gemaakt van video en audio (96%). Er zijn nog weinig materialen waar gebruik gemaakt wordt van VR, AI of gamification.
- Voorbeelden van materialen waar gebruikt wordt gemaakt van VR/AR/MR, AI of chatbots, of gamification of serious games zijn:
 - Freedom Convoy, Museum Niemandsland. Een interactief lesprogramma dat is gebouwd rond fysieke WO2-voertuigen, waarbij gebruik wordt gemaakt van VR en video.
 - Bestemming Engeland, Museum Engelandvaarders. Een serious game waarbij leerlingen in het museum met behulp van een tablet in het museum opdrachten moeten volbrengen. Ook wordt hierbij gebruik gemaakt van VR en video.
- De meerderheid van de materialen die gebruik maken van VR/AR/MR, AI of gamification wordt door de instellingen intern ontwikkeld met (externe) hulp van docenten, educatie-experts en/of andere ondersteuning (75%), het overige materiaal (25%) wordt volledig door een externe partij ontwikkeld.

Percentage materialen waar gebruik wordt gemaakt van innovatieve technieken

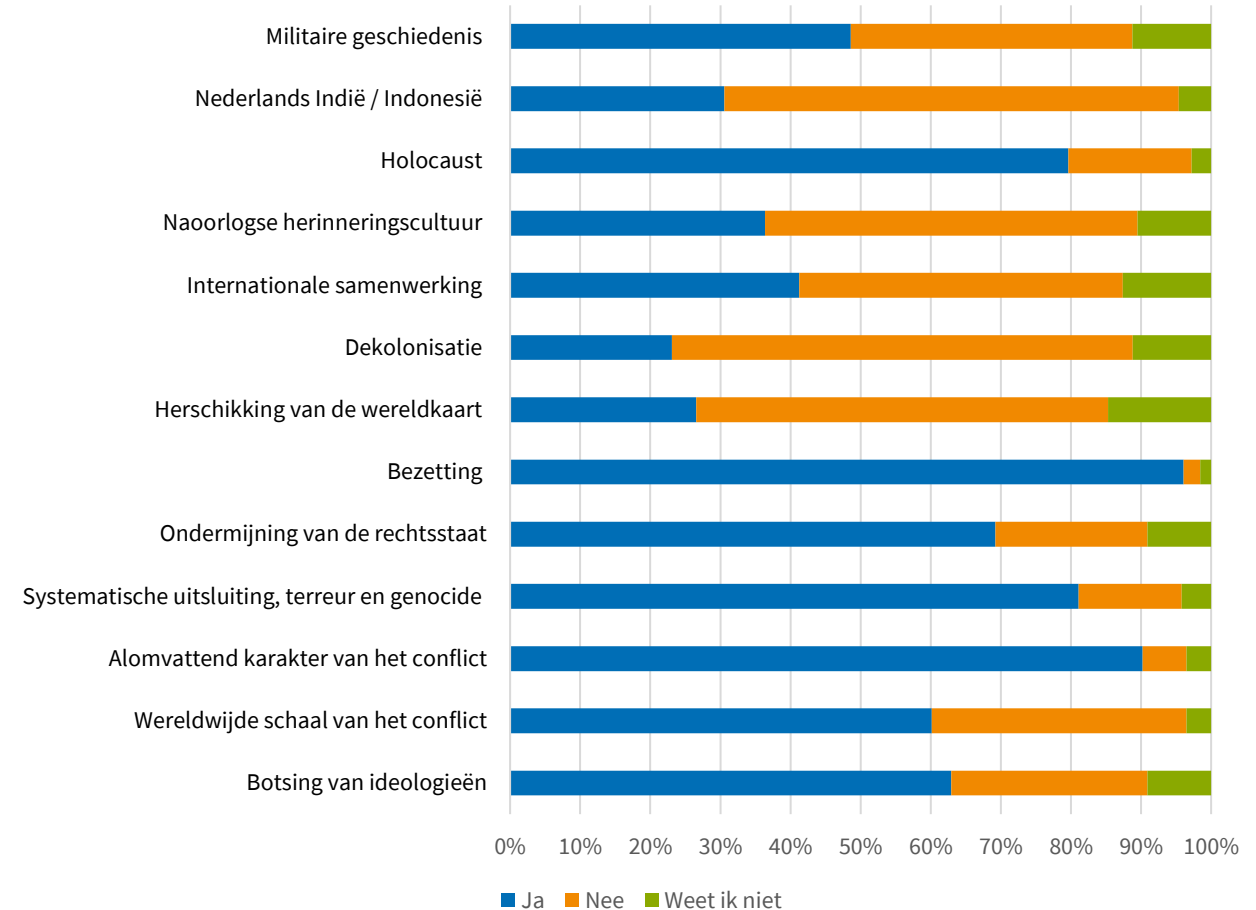
Welke innovatieve technieken komen voor bij de materialen die hier gebruik van maken?

Video of audio	96%
VR, AR of MR	4%
Gamification of serious games	7%
AI of chatbots	1%

De thema's Holocaust, bezetting, systematische uitsluiting, terreur en genocide en alomvattend karakter van het conflict komen in minstens 80% van de materialen aan bod

- De thema's Holocaust, bezetting, systematische uitsluiting, terreur en genocide en alomvattend karakter van het conflict zijn goed vertegenwoordigd in het beschikbare materiaal. In minstens 80% van de materialen komen deze thema's aan bod.
- Thema's die het minst aan bod komen in de opgegeven materialen zijn: Nederlands Indië/Indonesië, dekolonisatie en herschikking van de wereldkaart.
- Voor vier thema's (militaire geschiedenis, naoorlogse herinneringscultuur, dekolonisatie en herschikking van de wereldkaart) geeft meer dan 10% aan niet te weten of het thema voorkomt; dit kan een indicatie zijn dat het werkveld deze thema's moeilijker kan duiden.
- **Voor de meeste materialen zijn meerdere thema's geselecteerd:** 67% van de ingevulde materialen heeft betrekking op 6 of meer thema's.
- Voor 30 materialen is ingevuld dat zij betrekking hebben op minstens 10 thema's.

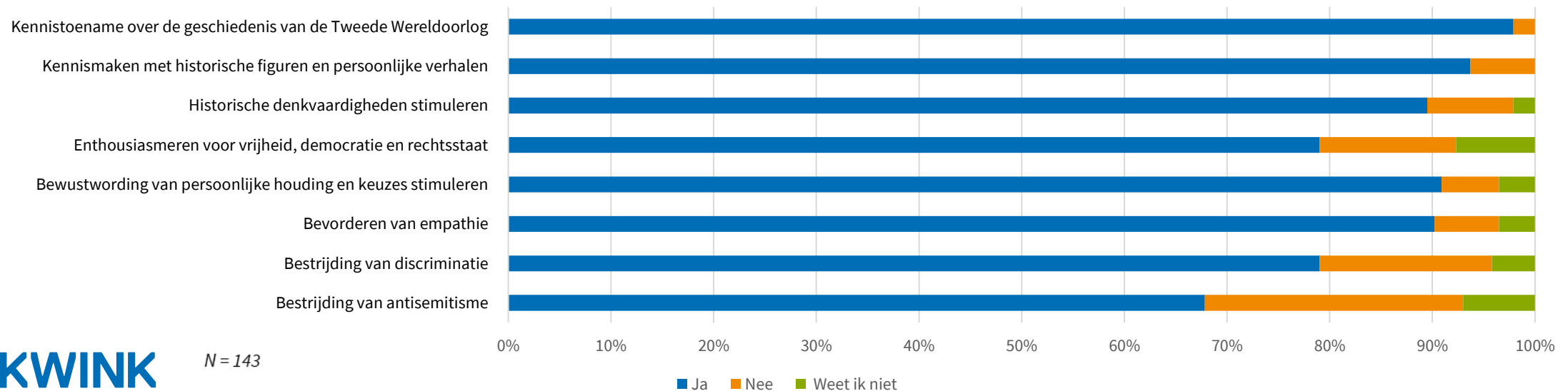
Heeft het materiaal betrekking op de volgende thema's?*

De opgegeven materialen zetten in op het bereiken van een breed scala aan effecten

- Instellingen geven aan dat op bijna alle gewenste effecten wordt ingezet bij een merendeel van de materialen. **Vrijwel alle effecten worden in minimaal 79% van de materialen nagejaagd.**
- Bestrijding van antisemitisme is hierop de uitzondering; het is het effect waar in de ingevulde materialen het minst op wordt ingezet. Dit is alsnog een hoog percentage: 68% van de materialen.
- Voor een grote groep (ca. de helft van alle ingevulde materialen) wordt aangegeven dat het materiaal inzet op alle gewenste effecten.
- 83% van de materialen zet in op 6 of meer van de gewenste effecten.
- Bij 35% procent van de materialen geven instellingen aan dat er ook andere gewenste effecten zijn. Hierin worden persoonlijke betrokkenheid en burgerschapsvorming het meest genoemd.

Het gewenste effect het materiaal

4. Bijlagen

Bijlage 1: Vragenlijst enquête

Bijlage 2: Deelnemende instellingen

Bijlage 1: Vragenlijst enquête

Algemene vragen

1. Wat is de naam van je organisatie?
2. Wat is de website van je organisatie?
3. In welke provincie is je organisatie actief? (meerdere antwoorden mogelijk)
 - Drenthe
 - Flevoland
 - Friesland
 - Gelderland
 - Groningen
 - Limburg
 - Noord-Brabant
 - Noord-Holland
 - Overijssel
 - Utrecht
 - Zeeland
 - Zuid-Holland
 - Heel Nederland
 - Internationaal
4. Hoe is jouw organisatie het best te typeren?
 - Archief
 - Educatieve organisatie
 - Erfgoedinstelling
 - Herinneringscentrum
 - Historische kring
 - Media of online platform
 - Museum
 - Uitgeverij
 - Anders, namelijk:
5. Wat is de voornaamste doelgroep van jouw organisatie? (meerdere antwoorden mogelijk)
 - Kinderen po (t/m 12 jaar)
 - Kinderen vo (12 t/m 18 jaar)
 - Jongvolwassenen (18 jaar t/m 24 jaar)
 - Volwassenen
 - Anders namelijk:
 - Weet ik niet
6. Indien van toepassing, hoeveel fysieke bezoekers ontvangt jouw organisatie jaarlijks?
 - ...
 - Weet ik niet
7. Indien van toepassing, hoeveel online bezoekers ontvangt jouw organisatie jaarlijks?
 - ...
 - Weet ik niet

8. Indien van toepassing, hoeveel scholieren bereikt jouw organisatie jaarlijks in totaal (zowel fysiek als online)?
Toelichting: de gemiddelde schoolklas bestaat uit 25 leerlingen.
- ... scholieren
 - Weet ik niet
9. Heeft jouw organisatie zich in de afgelopen vijf jaar gericht op een nieuwe doelgroep? *Toelichting: ten opzichte van voorheen, heeft jouw organisatie (WO2) producten ontwikkeld voor een nieuwe doelgroep (denk aan nieuwe leeftijdscategorie, onderwijsniveau)?*
- Ja, namelijk ...
 - Nee
 - Weet ik niet
10. Heeft jouw organisatie zich in de afgelopen vijf jaar gericht op een nieuw thema? *Toelichting: is de focus wat betreft thema van jouw organisatie veranderd in de afgelopen vijf jaar?*
- Ja, namelijk ...
 - Nee geen verandering
 - Weet ik niet

Vragen per materiaal

We willen je vragen om de volgende vragen in te vullen per materiaal of activiteit. Als jouw organisatie meer dan één educatief product over de Tweede Wereldoorlog aanbiedt, doen we het verzoek om de volgende vragen in te vullen per specifiek educatief materiaal.

- Voorbeeld 1: Wanneer jouw organisatie een tentoonstelling over de Tweede Wereldoorlog heeft, een rondleiding voor schoolklassen verzorgt en lesmateriaal heeft ontwikkeld over de Tweede Wereldoorlog, dan zien we dat als drie verschillende materialen/activiteiten: museumbezoek, een educatieve rondleiding en een lespakket.
- Voorbeeld 2: Wanneer jouw organisatie een lespakket over de Holocaust en een lespakket over de bevrijding heeft ontwikkeld, dan zien we dat als twee verschillende materialen.

We richten ons op materialen/activiteiten gericht op kinderen/jongeren (t/m 24 jaar).

2.1 Vorm van het aanbod

11. Wat is de titel van het product of de activiteit?
12. Beschrijf het product of de activiteit in maximaal 50 woorden. (Deze omschrijving wordt overgenomen bij online publicatie).
13. Welke vorm(en) heeft dit educatief product? (meerdere antwoorden mogelijk)
 - Bezoek aan museum of erfgoedsite (in schoolverband);
 - Digitaal lespakket voor op school of op locatie (incl. LessonUp);
 - Educatief spel;
 - Educatieve app;
 - Educatieve podcast;
 - Educatieve rondleiding;
 - Experience;
 - Fysiek (gedrukt) lespakket voor op school of op locatie;
 - Gastles;
 - Interactieve website;
 - Lespakket bij een boek (niet het boek zelf);
 - Lespakket bij een film of theatervoorstelling;
 - Museumles (evt onder begeleiding);
 - Speurtocht bij een tentoonstelling of erfgoedsite;
 - Studiereis;

- Theatervoorstelling;
- Anders, namelijk ...

14. Hoe wordt het materiaal/activiteit aangeboden?

- Online
- Fysiek
- Een combinatie van online en fysiek (hybride)
- Niet van toepassing

2.2 Ontwikkeling van materiaal

15. In welk jaar is dit materiaal ontwikkeld / gestart met de activiteit?

- ...
- Het materiaal wordt periodiek ontwikkeld (maandelijks/jaarlijks)
- Weet ik niet

16. Door wie is dit materiaal ontwikkeld? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Binnen de eigen organisatie
- Binnen de organisatie met behulp van docenten, educatie-experts en/of andere ondersteuning
- Door een externe partij (in opdracht)
- In samenwerking met een andere organisatie
- Co-creatie met gebruikers
- Anders, namelijk...
- Weet ik niet

17. Hoe evalueert jouw organisatie dit materiaal / hoe laat jouw organisatie dit materiaal evalueren? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Niet/geen evaluatie
- Analyse van gebruikersdata
- Focusgroepen
- Gesprek na afloop
- Online enquête/feedbackformulier
- Telefonische evaluatie
- Weet ik niet
- Anders, namelijk

2.3 Doelgroep en bereik van materiaal

18. Hoeveel kinderen/jongeren (t/m 24 jaar) maken jaarlijks gebruik van dit materiaal/ de activiteit?

- ...
- Dat is niet bekend, maar ik kan een schatting doen: ...
- Weet ik niet

19. Hoeveel procent van deze kinderen/jongeren gebruikt dit materiaal/onderneemt de activiteit naar schatting binnen schoolverband?

Toelichting: 'Binnen schoolverband' betekent dat het gebruikt wordt in

de klas of dat het georganiseerd wordt door school. We zijn benieuwd naar de verhouding tussen gebruik binnen schoolverband en kinderen/jongeren die op eigen gelegenheid (of met familie/verzorgers) materialen gebruiken/activiteiten ondernemen.

- 0%
- 1-20%
- 20-40%
- 40-60%
- 60-80%
- 80-99%
- 100%
- Weet ik niet

20. Op welk onderwijsniveau(s) is dit materiaal gericht (meerdere antwoorden mogelijk)?

- Basisonderwijs
- Vmbo
- Havo
- Vwo
- Speciaal basisonderwijs (so)
- Voortgezet speciaal onderwijs (vso)
- Praktijkonderwijs (pro)
- Middelbaar beroepsonderwijs (mbo)
- Hoger beroepsonderwijs (hbo)
- Wetenschappelijk onderwijs (wo)
- Weet ik niet
- Andere

2.4 Gebruik van materiaal

21. Waar wordt hoofdzakelijk gebruikgemaakt van het materiaal/ de activiteit?

- Op locatie van onze organisatie / locatie verzorgd door onze organisatie
- In de klas
- Thuis
- Weet ik niet
- Anders, namelijk ...

22. In welke provincie(s) wordt hoofdzakelijk gebruikgemaakt van dit materiaal/ de activiteit? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Drenthe
- Flevoland
- Friesland
- Gelderland
- Groningen
- Limburg
- Noord-Brabant
- Noord-Holland
- Overijssel
- Utrecht
- Zeeland

- Zuid-Holland
- Door het hele land
- Weet ik niet

23. Hoeveel kost het gebruikmaken van het materiaal/de activiteit (prijs per persoon)?

- Gratis
- < €5
- €5 - €10
- €10 +
- Weet ik niet

24. Hoeveel tijd besteden gebruikers gemiddeld aan dit materiaal/de activiteit?

- 0 – 30 minuten
- 30 – 60 minuten
- 60 – 120 minuten
- Meer dan 120 minuten
- Weet ik niet

- Is ondersteuning nodig om gebruik te maken van dit educatieve materiaal?
 - Nee, een jongere kan dit zelfstandig gebruiken
 - Ja, een docent
 - Ja een (educatief) medewerker / vrijwilliger van onze organisatie
 - Ja, een ouder/opvoeder
 - Anders, namelijk...
- Wordt in dit materiaal gebruik gemaakt van een of meerdere van de volgende technieken (meerdere antwoorden mogelijk)?
 - AI en chatbots
 - Gamification of serious games
 - Video of audio (inclusief podcasts)
 - Virtual Reality (VR) of Augmented Reality (AR) of Mixed Reality
 - Geen van bovenstaande
 - Weet ik niet
- Wordt bij dit materiaal gebruikgemaakt van primaire bronnen?
Toelichting: primaire bronnen zijn originele bronnen uit de Tweede Wereldoorlog, zoals beeld- en archiefmateriaal, oral history of museumobjecten.
 - Ja (-> door naar vraag 28)
 - Nee (-> door naar vraag 29)

- Weet ik niet (-> door naar vraag 29)
- Maakt u hiervoor ook gebruik van oorlogsbronnen.nl?
 - Ja
 - Nee
 - Weet ik niet

29. Geef aan in hoeverre de volgende stellingen van toepassing zijn op dit materiaal:

	Ja	Nee	Weet ik niet
Het materiaal/de activiteit heeft betrekking op de volgende thema's:			
<i>De thema's zijn gebaseerd op het volgende referentiekader: https://www.tweedewereldoorlog.nl/over-deze-portal/referentiekader/</i>			
Botsing van ideologieën			
Wereldwijde schaal van het conflict			
Alomvattend karakter van het conflict (Het conflict grijpt in op alle facetten van het dagelijks leven; vrijwel elk individu, de overheid en organisaties staan op enig niveau voor de keuze voor accommodatie, collaboratie of verzet)			
Systematische uitsluiting, terreur en genocide			
Ondermijning van de rechtsstaat			
Bezetting			
Herschikking van de wereldkaart			
Dekolonisatie			
Internationale samenwerking			
Naoorlogse herinneringscultuur			
Holocaust			
Nederlands Indië / Indonesië			
Militaire geschiedenis			

30. Geef aan of de volgende stellingen van toepassing zijn op dit materiaal:

	Ja	Nee	Weet ik niet
Het gewenste effect van dit materiaal/ de activiteit is:			
Bestrijding van antisemitisme			
Bestrijding van discriminatie			
Bevorderen van empathie			
Bewustwording van persoonlijke houding en keuzes stimuleren			
Enthousiasmeren voor vrijheid, democratie en rechtsstaat			
Historische denkvaardigheden stimuleren			
Kennismaken met historische figuren en persoonlijke verhalen			
Kennistoename over de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog			

31. Zijn er nog andere gewenste effecten van dit materiaal/ deze activiteit?

Bijlage 2: Deelnemende instellingen

Van de volgende instellingen hebben we een reactie ontvangen:

Instellingen:

- Airborne Museum
- Anne Frank Stichting
- Bevrijdingsmuseum Zeeland
- Bunkermuseum Schlei
- Canon van Nederland
- Collectie Oldebroek 4045 en omstreken
- Comité Herdenking Februaristaking 1941
- Corrie ten Boom huis
- De muren hebben oren
- Erfgoed 's-Hertogenbosch
- Erfgoed Leiden
- Erfgoedhuis Zuid Holland
- Gemeentearchief Ede
- Gemeentearchief Roermond
- Stichting Herdenking Jodenvervolging Leiden
- Herinneringscentrum Kamp Westerbork
- In mijn buurt / oorlog in mijn buurt
- Indisch Herinneringscentrum
- Joods Cultureel Kwartier / NHM
- Kleuter Idee
- Landelijk Steunpunt Gast sprekers
- Luchtvaart en Oorlogsmuseum Texel
- Museum Alkmaar '40-'45
- KTOMM Bronbeek
- Museum Engelandvaarders
- Museum het Pakhuis
- Museum Niemandland GendtNa de oorlog
- Nationaal Archief
- Nationaal Comité 4 en 5 mei
- Nationaal Militair Museum
- Nationaal Monument Kamp Vught
- Nationaal Monument Oranjestad
- Nationaal Onderduikmuseum
- Netwerk Film Educatie
- Oorlogsmuseum Gdynia
- Open Joodse Huizen | Huizen van verzet
- Openlucht Museum Arnhem
- Operation Cannonshot
- Pontoon Group '40-'45
- Regionaal Archief Rivierland
- Schooltv / NTR
- Stadsarchief Oss
- Stadsarchief Rotterdam
- Stadsmuseum Tilburg
- Stichting Kolwerderzand
- Stichting Miep Diesel

- Stichting Wie herdenken wij op 4 mei?
- Utrechts Archief
- Verzetsmuseum
- Vrijheidsmuseum
- Zeeuws Archief
- Stichting Herdenking Bombardement Moerdijkbrug 1940
- Stichting Herdenking Birma Siam Spoorweg en Pakan Baroe Spoorweg (SHBSS)
- Stichting Spelend Wijs
- Historische vereniging Den Ouden Dijk Herwijnen
- Noord-Hollands Archief
- Stichting Urk in oorlogstijd
- Stichting Bemoei
- Idee aan Zee
- Expeditie Vrijheid

Uitgeverijen (van boeken met lespakket)

- LM Publishers
- Van Tricht Uitgeverij
- Kinheim
- Lezenslessen
- Pelikaanpers

Ruben Pilon

Rpilon@kwinkgroep.nl

+31 (0)6 2326 8459

Felix Vogel

Fvogel@kwinkgroep.nl

+31 (0)6 13282501

KWINK
GROEP

A Nassaulaan 1
2514 JS Den Haag

T 070-359 695

E info@kwinkgroep.nl

W www.kwinkgroep.nl